

Elçin ƏHMƏDOV
Dosent
Günəl ƏHƏDOVA
Magistrant

KİTABXANALARIN HÜQUQİ TƏMİNATINDA BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIĞIN ROLU

Hüquqi təminat bütün sahələrdə zəruri ünsür hesab olunur. Hüquqi təminat olmadan heç bir sahənin inkişafından danışmaq olmaz. Hər bir kitabxana hüququn subyekti kimi müxtəlif vəzifələrə malik olub öz fəaliyyətini qüvvədə olan hüquqi aktlar əsasında həyata keçirmək imkanlarına malikdir. Bu baxımdan kitabxana işində hüququn aliliyi başlıca rol oynayır.

Kitabxanaların hüquqi təminatında beynəlxalq təşkilatların rolu danılmazdır. Onların qəbul etdiyi manifest və proqramlar hüquqi əhəmiyyətə malikdir və kitabxanaların hüquqi təminatında mühüm rol oynayır. Bu cəhətdən beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Biliklər cəmiyyətində informasiya mənbələrinin geniş və sürətli mübadiləsi olmadan elmin, texnikanın, mədəniyyətin daha da tərəqqi etməsi, xalqlar və dövlətlər arasındakı inamın inkişafı mümkün deyil. Ona görə də beynəlxalq informasiya əməkdaşlığı informasiya təminatının ümumdünya və lokal beynəlxalq əlaqələr kompleksinin mühüm ünsürü olur. Bu mühüm işdə müstəqillik yollarında irəliləyən Azərbaycan Respublikası da öz yerini tutmalıdır.

Kitabxana işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq, əslində müxtəlif ölkələrin müvafiq hökumətlərarası və qeyri-dövlət beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə həyata keçirilir.

Kitabxana işi sahəsində ən mühüm təşkilatlardan biri YUNESKO-dur. YUNESKO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Təhsil, Elm, Mədəniyyət Məsələləri üzrə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı) BMT-nin 13 ixtisaslaşdırılmış idarəsindən biridir.

YUNESKO-nun başlıca məqsədi təhsil, elm və mədəniyyət sahəsində beynəlxalq əlaqələrin inkişafına, mədəniyyətin və elmi-texniki informasiyanın yayılmasına, milli mədəniyyətlərin müdafiəsinə və s. köməklik göstərmək, YUNESKO üçün müəyyən edilmiş qlobal kursda ədaləti, qanunçuluğu və insan hüquqlarına hörməti təmin etmək naminə xalqların geniş əməkdaşlığının inkişafı zəminində insanların şüurunda sülh ideyasını, ümumbəşəri dəyərləri möhkəmləndirməkdir.

Hazırda 186 ölkə BMT-nin bu iri ixtisaslaşdırılmış təşkilatının üzvüdür. O cümlədən, Azərbaycan Respublikası 1992-ci ilin iyunun 3-dən YUNESKO-nun tam hüquqlu üzvüdür.

1947-ci ildən kitabxanalar üçün YUNESKO-nun bülleteni çıxır. Əvvəlcə, bu bülleten ingilis, fransız dillərində, 1953-cü ildən ispan, 1957-ci ildən rus və 1970-ci ildən isə ərəb dilində çıxır. Təşkilat kitabxana işi üzrə monoqrafik seriyalar da nəşr edir.

1949-cu ildə YUNESKO kütləvi kitabxanalar haqqında manifest qəbul etdi. Bu manifestdə müharibədən sonrakı dövr üçün kütləvi kitabxanaların vəzifələri və fəaliyyət dairələri müəyyənləşdirilmişdir.

Beynəlxalq kitabxanaçılıq-bibliografiya təşkilatlarının qarşılıqlı əlaqələri müharibədən sonrakı dövrün ən xarakterik əlamətləri olmuşdur. Belə ki, 1947-ci ildə YUNESKO ilə İFLA arasında bir-birini tanımaları haqqında qarşılıqlı razılaşma imzalanmışdır.

Dünyanın ən iri peşəkar birliyi olan İFLA qeyri-hökumət təşkilatı olaraq yarandığı vaxtdan bütün növ kitabxana-informasiya xidməti səviyyəsinin yüksəldilməsinə köməklik etməkdədir. Bu məqsədlə o geniş miqyaslı iş aparır, hər il bir ölkənin paytaxtında özünün baş konfransını keçirir, xüsusi jurnalını dərc edir, iki ildə bir dəfə İFLA-nın məlumat-kitabxana təşkilatı İFLA şurasının hesabatını dərc edir və s.

İFLA 8 şöbədə, 2 dəyirmi masadan və 35 bölmədən ibarətdir. İFLA, bütövlükdə bir çox ölkələrdə kitabxana işinin yenidən qurulmasına və inkişafına yönəldilmiş YUNESKO-nun çoxplanlı proqramları üzrə işlərin və tapşırıqların həyata keçirilməsinə başlamış və işlər sonrakı illərdə də uğurla davam etdirilmişdir.

Müharibədən sonrakı dövrdə ümumi kitabxanaların vəzifələri, fəaliyyət miqyası ümumi kitabxanalar haqqında YUNESKO-nun 1949-cu ildə qəbul etdiyi ilk manifestdə müəyyən edilmişdir.

Ona görə də, dünyanın ən iri beynəlxalq peşəkar birliyi İFLA 1994-cü ildə özünün baş konfransında (60-cı konfrans) Ümumi Kitabxanalar haqqında manifesti tam yeni redaksiyada təsdiq etmiş və həmin ilin oktyabrında manifest YUNESKO-nun şurasında təsdiq edilərək geniş ictimaiyyətə çatdırılmışdır.

Lakin ilk manifestin qəbulundan keçən 60 ildə dünya miqyasında baş verən köklü ictimai-siyasi dəyişikliklər, elmi-texniki tərəqqi, milli mədəniyyətlərin inkişafı və yaxınlaşması cəmiyyətin sosial tərəqqisi və bu prosesdə kitabxanaların mühüm rol oynaması və s. obyektiv amillər bəşəriyyətin gələcək inkişafında ümumi kitabxanaların yerinin və vəzifələrinin müasir tələblər baxımından müəyyənləşdirilməsi məsələlərini ön plana çəkmişdir.

Manifestdə ümumi kitabxanalar belə xarakterizə olunur:

“Ümumi kitabxanalar xidmət etdiyi rayon üçün istifadəçilərə, bütün bilik və informasiya mənbələrinə operativ çıxış təmin etməklə informasiya mərkəzi

rolunu oynayır. Ümumi kitabxanalarda xidmət yaşından, dilindən, cinsindən, etiqadından, milliyyətindən və ya ictimai vəziyyətindən asılı olmayaraq hamı üçün bərabər prinsiplər əsasında həyata keçirilir” [2].

Azərbaycan dilində ilk dəfə təqdim olunan bu Manifest Rusiya Federasiyasının Mədəniyyət Nazirliyi və Rusiya Milli Kitabxanası tərəfindən hazırlanan və 2001-ci ildə Moskvada “Либерия” nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilən “Информационно-библиотечная сфера: Международные акты и рекомендации” adlı normativlər və tövsiyələr, məlumat materialları məcmuəsindən tərcümə edilmişdir.

YUNESKO yaradıldığı gündən məktəb kitabxanalarının fəaliyyətinə də xüsusi qayğı ilə yanaşmış və təhsil məsələləri üzrə sənədləşmə sahəsində müəyyən xidmət göstərmişdir.

Artıq neçə ildir ki, kitabxana elm aləmində “YUNESKO-nun kitabxanalar haqqında manifesti” fəaliyyət göstərir. Bu sənəd dünyanın 20 dilinə tərcümə edilmişdir. İFLA 2000-ci ildə İsrailin Qüds şəhərində keçirilmiş konqresdə bu sənədin yeni variantını - “Məktəb kitabxanaları haqqında manifest” qəbul etmişdir.

Manifestdə göstərilir:

“Məktəb kitabxanası təhsilin inkişafına, informasiyanın təbliğ edilməsinə, iqtisadi, sosial və mədəni inkişafa yönəlmiş hər hansı uzunmüddətli fəaliyyətin ən vacib sahəsidir. O, yerli, regional və dövlət inzibati rəhbərliyin təbəçiliyindədir və onun fəaliyyət göstərməsi hüquqi qanunvericilik aktları və siyasi proqramlar tərəfindən dəstəklənir. Məktəb kitabxanası sabit qaydada və kifayət miqdarda maliyyələşdirilməlidir ki, bu vasitə ilə yüksək peşə səviyyəli ştat saxlamaq, lazımı materiallar, texnika və avadanlıq almaq mümkün olsun. Məktəb kitabxanaları pulsuz olmalıdır” [1].

Beynəlxalq səviyyədə kitabxanaların fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi sənədlərin qəbul edilməsi və ratifikasiyası Azərbaycan kitabxanalarının inkişaf perspektivlərinə səmərəli təsir göstərə, eyni zamanda, hüquq subyekti kimi fəaliyyətin hüquq tənzimlənməsində əhəmiyyətli rol oynaya bilər.

Bu sənədlərlə yanaşı, YUNESKO informasiya sahəsində də müxtəlif proqram və layihələrlə çıxış edir və informasiya texnologiyalarının inkişafı üçün mühüm tədbirlər həyata keçirir. Buna misal olaraq “Hamı üçün informasiya” adlı informasiya proqramını bəşəriyyətin xeyrinə atılmış böyük bir addım adlandırmaq olar. YUNESKO Proqram üzrə xüsusi Dövlətlərarası Şura yaratmışdır. Bu şuraya YUNESKO-nun üzvü olan 36 dövlətin nümayəndələri daxildir. Dinindən və dilindən, dərisinin rəngindən, biliyindən və təhsilindən, harada yaşamasından və əqidəsindən asılı olmayaraq tam hüquq bərabərliyi əsasında hazırlanmış “Hamı üçün informasiya” proqramı dünyanın global informasiya mühitində böyük əhəmiyyəti olan ümumbəşəri əlaqə mənbəyi hesab edilir.

Azərbaycan Respublikası da artıq onlarca beynəlxalq təşkilatlarda və qurumlarda təmsil olunur. Belə təşkilatlarda təmsil olunmaq, nəinki respublikamızın beynəlxalq miqyasda tanınmasını təmin edir, həm də ayrı-ayrı sahələrdə qarşılıqlı, faydalı əməkdaşlığın yaradılmasına, birgə layihələrin, hazırlanmasına və reallaşdırılmasına, dünya miqyasında qabaqcıl təcrübənin respublikamıza gətirilməsinə yardım edir. Belə faydalı əlaqələrin yaradılmasında xüsusi xidməti olan təşkilatlardan biri də Azərbaycanda Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyasıdır.

Respublikamızın kitabxana işi və informasiya təminatı sahəsində fəaliyyət göstərən mütəxəssislərini və təşkilatlarını öz sıralarında birləşdirən bu təşkilat 1999-cu ildə yaranmasına baxmayaraq, az bir zaman ərzində bu sahədə ölkəmizdə aparıcı ictimai quruma çevrilmişdir.

AKİİA-nın prezidenti, tarix elmləri doktoru, professor X.İ.İsmayılov və digər üzvlər Gürcüstanın paytaxtı Tiflisdə, Rusiya Federasiyasının paytaxtı Moskvada və başqa şəhərlərdə beynəlxalq seminar və müşavirələrdə iştirak etmişlər.

Bu prosesin davamı olaraq AKİİA-nın müstəqil bir qeyri-dövlət təşkilatı kimi dünyanın 150-dən çox dövlətinin üzvü olduğunu Kitabxanaçılıq Assosiasiyalarının və İdarələrinin Beynəlxalq Federasiyasının (İFLA) üzvlüyünə qəbul edilməsini hesab etmək olar [3]. AKİİA-nın idarə heyətinin üzvü və vitse-prezidenti M.Nəzərova ACİ-nin elan etdiyi Kitabxanaçılıq proqramı üzrə layihəni işləmək və ona ayrılmış grant əsasında İFLA-nın üzvlüyünə qəbul olunmaq üçün lazım olan vəsait əldə edilmişdir. 2000-ci il avqustun 13-19-da İsrailin paytaxtı Yerusəlim [Qüds] də dünyanın 140-dan çox ölkəsinin təmsil olunduğu İFLA-nın 66-cı Baş konfransında AKİİA bu təşkilatın üzvlüyünə qəbul edilmişdir. İlk dəfə olaraq bu konfransda AKİİA-nın 3 nəfərdən ibarət nümayəndə heyəti səlahiyyətli, hüquqi səsə malik olan üzv kimi bu mötəbər birliyin işində iştirak etməklə Azərbaycan kitabxana ictimaiyyətini geniş beynəlxalq aləmə tanıtmışdır [4].

İndi öz sıralarında 400-ə yaxın fərdi üzvü və 6 kollektiv üzvü birləşdirən AKİİA qarşısına ölkəmizdə kitabxana işinin mövcud vəziyyətini təhlil edərək onun perspektiv inkişafı barədə tövsiyələr hazırlamaq, həm yerli mütəxəssislərin bilik və bacarığını, həm də digər ölkələrin qabaqcıl təcrübəsini öyrənməklə ölkəmizdə kitabxana işi sahəsində əhəmiyyətli texniki və texnoloji irəliləyiş, bu sahədə demokratik islahatların aparılmasına, respublikamızın hər bir vətəndaşının ölkəmizin kitabxana-informasiya ehtiyatlarından səmərəli istifadə etmək imkanına nail olmaq, kitabxanaçı-biblioqraf peşəsinin nüfuzunu yüksəltmək, bu sahədə demokratik islahatların aparılmasına respublikamızın hər bir vətəndaşının ölkəmizin kitabxana-informasiya ehtiyatlarından səmərəli istifadə etmək və s. bu kimi vəzifələr qoyur.

Beynəlxalq əməkdaşlıq kitabxana işində prioritet təşkil edir. Qeyd etdiyimiz kimi, respublika kitabxanalarının beynəlxalq aləmdə təmsil olunması və onların integrasiyası cəhətdən də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu təşkilatların kitabxana işi sahəsindəki tədbirləri kitabxana işinin hüquqi təminatına əhəmiyyətli təsir edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A., Əhmədov, E.Y. *Məktəb kitabxanaları Azərbaycanın müstəqilliyi şəraitində // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.* - 2004. - №1. - S. 3-14.
2. *Ümumi kitabxanalar haqqında YUNESKO-nun manifesti // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.* - 2005. - №1. - S. 124-127.
3. Baxşəliyev Z.İ. *Azərbaycanda Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası Beynəlxalq Təşkilatın – İFLA-nın üzvüdür // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.* - 2000. - №2. - S. 122-126.
4. İsmayılov X.İ., Məmmədov, Ə.M. *Azərbaycanın kitabxana mütəxəssisləri İFLA-nın konfransında // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.* - 2001. - №2. - S. 133-139.

**АХМЕДОВ Е.Ю.
АХАДОВА Г.Т.**

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЮРИДИЧЕСКОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА РЕЗЮМЕ

В статье анализируются мероприятия по сотрудничеству проводимые международными, в том числе неправительственными организациями и исследуется тенденция их влияние на юридическое обеспечение библиотек Азербайджанской Республики.

**AHMADOV E.Y.
AHADOVA G.T.**

**THE ROLE OF INTERNATIONAL COOPERATION
IN LEGAL PROVISION OF THE LIBRARIES
SUMMARY**

The article reviews the activities carried out by international cooperation, including non-governmental organizations and examines the trend of their influence on the legal provision of the libraries of Republic of Azerbaijan.